

**КОМПОЗИТОР Н. ДАВЛЕСОВДУН БАЛДАР ЫРЛАРЫН ОКУТУУНУН
УСУЛДАРЫ**

**МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ДЕТСКИХ ПЕСЕН КОМПОЗИТОРА НАСЫРА
ДАВЛЕСОВА**

**METHODS OF TEACHING CHILDREN'S SONGS BY THE COMPOSER NASYR
DAVLESOV**

Аннотация: Изилдөөнүн предмети катары композитор Насыр Давлесовдун балдар ырларын окутуунун усулдары каралган. Композитор Насыр Давлесовдун музыкалык чыгармаларын, обондуу ырларын, мектеп окуучуларына үйрөтүү менен кыргыз профессионалдык музыкасын жана элибиздин музыкалык маданиятынын тарыхы менен кенен тааныштыруу аркылуу музыкалык эстетикалык тарбия берүү жана аны изилдөөгө алуу макаланын негизги максаты болуп эсептелет. Макалада алынган жыйынтыктар жогорку жана орто кесиптик окуу жайларга сунушталат.

Аннотация: Предметом исследования является методика изучения песен для детей композитора Насыра Давлесова. Целью исследования является музыкально-эстетическое воспитание и ознакомление школьников с профессиональной кыргызской музыкой и историей музыкальной культуры народа посредством изучения произведений и песен Н.Давлесова. Полученные результаты рекомендуется использовать в учебных заведениях высшего и среднего профессионального образования.

Abstract: The subject of research is the method of studying songs for children by the composer Nasyr Davlesov. The aim of the study was the musical-aesthetic education and familiarization of schoolchildren with the professional Kyrgyz music and the history of the musical culture of the people through the study of the works and songs of E.Davlesova. The results are recommended to use in schools of higher and secondary vocational education.

Түйүндүү сөздөр: таалим-тарбия, композитор, методика, окуу программасы, мамлекеттик стандарт, вокал, аткаруучу, диапазон, педогогикалык процесс.

Ключевые слова: образование, композитор, методы, учебные программы, государственные стандарты, вокал, исполнитель, диапазон, педагогический процесс.

Key words: education, composer, methods, curriculum, state standards, vocal, performer, dioposon, pedagogical process.

Базалык билим берүүнүн башаты болгон башталгыч класстарда да жаш өспүрүмдөргө ар тараптуу билим берүү, анын ичинде аларды музыкалык илимге ээ кылуу, улуттук үрп-адат, каада-салтыбызды чагылдырган кыргыз музыка өнөрүн жаратуучулар менен балдарды жакындан тааныштыруу, улуттук музыканын ыргагында угуу, эске тутуу, ырдоо аркылуу окуучуда музыкалык билимди калыптандыруу максатында музыка боюнча окуу китептери, окуу программалары кайрадан каралып, жаңыртылып иштелүүдө. Балдарга музыкалык билим жана тарбия берүү байыртадан эле салт болуп келген. Музыкалык тарбия берүү элдик педагогиканын эң башкы бөлүктөрүнүн бири болуп саналат, ошол сыяктуу эле бүгүнкү күндө да музыкалык тарбия берүү жалпы билим берүү мектептеринде маанилүү орунду ээлейт.

Музыкалык тарбия берүүнүн эң башкы максаты – инсанды музыка аркылуу тарбиялоо, биринчи кезекте баланын инсан болуп калыптануусуна багыт берүү. Музыкалык тарбия берүү баланын көркөм дүйнөгө болгон көз карашынын, башкача айтканда, эстетикалык маданиятынын фундаменти болуп саналат. Мектептеги курак баланын инсан болуп калыптанышынын эң маанилүү мезгили болуп саналат. Бул мезгил балдардын ар нерсеге болгон кызыгуусун, чыгармачыл активдүүлүгүн эң алгачкы калыптандыруучу учур болуп, анын андан ары умтулуусуна жол ачат. Музыкалык тарбия берүү аркылуу, б.а., музыка сабагы аркылуу баланын руханий жактан жана ошол эле мезгилде физиологиялык

жактан өсүшүнө шарт түзүлөт, дагы да баланын көңүл буруусунда, эске тутуусунда, кабыл алуусунда да чоң роль ойнойт.

Биринчи чейректе негизинен балдардын жаш өзгөчөлүгүн эске алуу менен музыка сабагы ырдоо менен бирге суроо-жооп, аңгеме ыкмасында өтүлөт. Мисалы, добуштун бийик же төмөн, кыска-узун, катуу-акырын, ылдам-жай жана башка музыкалык эң жөнөкөй түшүнүктөрдү музыка уктуруу, суроо-жооп аркылуу окуучуларга туюнтабыз, аларды музыка сабагына кызыктырабыз. Эң жөнөкөй мисалдарды угузуу менен музыкалык жанрлар жөнүндө ырдатып, бастырып, бийлетип тактайбыз жана алардын мүнөзүн талдаганга көнүктүрөбүз.

Ал эми хор менен ырдоо негизги темага байланыштуу тандалып алынган. Ырлар балдардын үнүнүн диапазонунда жазылган.

Табияттан балдардын музыкалык шыктары ар түрдүү болот. Кээ бир балдар жакшы ырдаша, кээ бири начар, орточо болушу мүмкүн. Ошого жараша мугалим балдардын ордуларын белгилеп коет, алардын дайыма өз ордуна отурушун талап кылынат.

Ырдоо бир үндө болгондуктан, унисондук ансамблге жетишиш керек.

Ар бир сабакта музыкалык кыймылдар: ансамблде, алакан чабуу, кол менен кыймылдоолор колдонулат. Биринчи сабактан чейректин акыркы сабактарына чейин музыка сабагы акырындап улам жаңыланып тереңдетилиши программада көрсөтүлгөн.

Кээ бир мугалимдер: “Ыр сабагына теманын эмне кереги бар?” – деген ойдо жүрүшөт. Музыка сабагы мектептеги бардык сабактардай эле системалуулукту талап кылат. Ошондуктан ар бир сабак тереңдетилип, темага байланыштуу өтүлөт.

1-сабак

Сабактын планы

1. Окуу жылынын башында музыка предмети жана ошондой эле ырдоонун жолдорун үйрөнүү боюнча мугалим менен өспүрүмдөрдүн маектешүүсү.

2. Көнүгүү ырдатуу, добушту туура чыгаруу үчүн, туура дем алуусун үйрөтүү.

3. Бала бакчадагы үйрөнүшкөн ырларын кайталап ырдатуу.

4. Ыр уктуруу. Сөзү: Муса Жангазиев, Музыкасы: Насыр Давлесов “Кайыгым”

Сабактын методикалык көрсөтмөсү

1. Сабакка киришүү музыканын жаралышы жана жайкы каникулда ким кандай музыка уккандыгы жөнүндө аңгемеден башталат. Кээ бирөө телевизордон уккан болсо, айрымдары театрдан же радиодон уккан чыгармаларын айтышат. Алардын ичинде унчукпай олтурган балдардан: Сен эч кандай музыка уккан жоксунбу? - деген суроолорду берип баланын шагын сындырууга болбойт. Себеби биринчи эле сабакта музыка сабагынан көңүл кала баштайт. Музыка сабагынын мугалими кээ бир окуучулардын жакшы аңгемелрин толуктап, унчукпай олтурган балдарды кепке тартыш керек. Бала бир ачылып сүйлөп турса, ал сабакка кызыгып радио, телевизордон музыка угууну каалап, башка окуучулардай болуп айтып бергиси келет. Аңгемеге бардык балдар катышат.

2-сабак

Сабактын планы

1. Музыкалык сабат жана көнүгүү ырдоо.

2. Н. Давлесовдун «Кайыгым»-деген ырын үйрөтүү.

3. Музыкалык добуштар. Алардын жазылышын жана созулушун үйрөтүү.

Сабактын методикалык көрсөтмөсү

1. Музыкалык сабат жана ырдоого көнүгүү жасоо. Көнүгүүнүн ар бир фразасын көңүл коюп үйрөнүү, обондун жылган багытын далилдөө, ырдоо мезгилинде мугалим балдардан бир дем алуу менен үндүү тыбыштардын ачык - айкын жана үндүүлөрдүн өтө назик ырдалышын талап кылат. Берилген көнүгүүнү мындай түрдө ырдоо «Кайыгым» деген ырды үйрөнүүдө керек экендигин мугалим балдардын эсине салып түшүндүрөт.

2. «Кайыгым» деген ырды үйрөнүү иштерин мугалим төмөндөгү план боюнча түзөт. Сабактын башында мугалим тема боюнча кыскача аңгеме жасап, анан аларга кайыктын

сүрөтү тартылган плакат, картинанын сүрөтүн көрсөтөт, андан кийин мазмунун талкуулашат. Окуучуларга ырдын обону менен тааныштырып, андан кийин мугалим менен бирдикте ырдын обонун чогуу ырдоо керек. Ошондон кийин гана ырды фразага бөлүп сөзү менен ырдоону талап кылат.

3.Музыкалык добушту жаза турган белгини нота деп атайбыз. Кыска, созулунку добуштардын жазылышын көрсөтөбүз. Нота деген латын сөзүнөн которгондо «белги» деген сөздү түшүндүрө тургандыгын эскертүү керек. Мугалим окуучуларга жакшы түшүндүрүү үчүн, күндөлүк керектелүүчү нерселер менен да түшүндүрүүгө болот. Мисалы: узун, кыска созулуштарда адамдардын жүрүшүндө жана чуркоосуна салыштырышат. Үйгө тапшырма «Кайыгым» деген ырдын сөзүн жаттап келүү. Бүгүнкү жаңы өтүлгөн теманы кайталоо.

Жыйынтыктоо:

1.Насыр Давлесовдун балдар ырлары ар тараптуу изилденип жатса да, анын чыгармаларындагы элдик таалим-тарбия, эстетикалык тарбия өзүнчө бир чоң изилдөөнүн объектисине айланып изилденүүсү келечектин иши.

2.Билим берүүнүн башаты болгон башталгыч класстарда, жаш өспүрүмдөргө ар тараптуу билим берүүдө, анын ичинде аларды музыкалык билимге ээ кылууда композитор Насыр Давлесовдун балдар ырлары чоң мааниге ээ.

Адабияттар:

1. Артыков К.Ж, Муратова А.М Музыка Бишкек - 2018-ж.
2. Койгелдиева Т., Музыка -2, Б 2000-ж.
3. Дуйшеналиев Ж, Музыка. Б. 2012-ж.
4. Субаналиев С., Давлесов Н. –Б., 2004-ж.
5. Шакирова А., Шамбетова К. Музыка-3 Б.2014-ж.